

Stjórnarskrármálið, Um ráðgjafarþing, ódagsett

Bjarni Benediktsson – Stjórnarskrármálið - Ráðgjafarþing

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Stjórnámálamaðurinn
Askja 2-9, Örk 3-b

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

II

Ráðgjafarþing þetta var smíðið eftir samsvarandi þingum, sem efnt hafði verið til í Danmörku þegar með tskp. 28. maí 1831. Á hinu endurreista Alþingi skyldu eiga sæti 20 þingmenn kosnir af kjósendum í kjördæmum og allt að því 6 konungskjörnir þingmenn.

Eftir að konungur hafði afsalað sér einveldi í Danmörku og efnt þar til þjóðfundar eða grundvallarlagabings, var Íslendingum heitið því með kgbr. 23. sept. 1848, að haldinn skyldi sérstakur þjóðfundur á Íslandi til að láta uppi álit sitt um sérstöðu ^{landsins} þeirra. Sá fundur var haldinn í Reykjavík sumarið 1851, en lauk ekki störfum, því að ^{þessum} konungsfulltrúi ~~slétt fundinum~~ þegar honum þóttu frelsiskröfur Íslendinga ganga úr hófi, ^{slétt hann fundinn um} gegn mótmælum fundarmanna undir forystu frelsis-
hetju Íslendinga Jóns Sigurðssonar.

Danska stjórnin stakk í fyrstu upp á því, að kosningar til þjóðfundarins yrðu óbeinar og studda þá tillögu m.a. með því, að þar sem fundurinn skyldi vera óskiftur, þ.e. ekki í deildum, dygði ekki að fara eftir reglunum um danska þjóðþingið eitt heldur yrði og að hafa hliðsjón af danska Landsþinginu. Var þannig þegar í upphafi frelsisbaráttu Íslendinga vitnað til þess, að þeir yrðu að sæta ófrjálslegri kjörum en ella af því, að deildaskiftingu yrði ekki við komið. Stjórnin féll þó frá þessu, þegar bent var á, að ekki hefði samsvarandi reglu verið fylgt um grundvallarlagabingið danska.

Hin sama rökfærsla var þó sett fram af stjórnarinnar hálfu fyrir takmörkun á kjörgengi til Alþingis og setu konungskjörinna manna þar í frv. hennar um kosningar til Alþingis, sem lagt var fyrir þjóðfundinn. En

skv. tillögun stjórnarinnar átti vald Alþingis að vera líttlu meira en hinna æðri sveitarstjórna í Danmörku, enda skyldu Íslendingar kjósa fulltrúa á ríkisþing Dana.

Jón Sigurðsson og þeir, sem með honum höfðu verið kosnir í nefnd til að fjalla um stjórnarfrv., lögðu til, að Alþingi ræðði öll mál í einni málstofu og ~~eigi~~ ^{slayður} þar einungis ^{eiga} setu þjóðkjörnir þingmenn. Nefndin játar að vísu, "að það sé miklu meiri trygging fyrir réttum og góðum mállyktum, að hafa tvær málstofur heldur en eina, þar sem á sér stað sá stéttarmunur og ástandsmunur manna og þjóðarmagn og fulltrúafjöldi, að þessi skifting fulltrúavaldsins eigi við, og því megi þar vel eiga við yfirhöfuð, að hafa bundnari kjörgengi til annarra [~] málstofunnar en hinnar. ---".

Eftir lok þjóðfundarins frestuðust tilraunir dönsku stjórnarinnar til lausnar stjórnarbotarmálsins þangað til hún lagði fyrir Alþingi árið 1867 frv. til stjórnskipunarlaga handa Íslandi. Skv. frv. er Alþingi óskift, skipað 21 þjóðkjörnum þingmönnum og 6 tilteknum embættismönnum. Í athugasemdum sínum við frv. segir stjórnin, að í sjálfu sér muni sú skipun þingsins réttust, að skifta því í tvær málstofur, en á Íslandi vanti undirstöðuatriðin undir sjálfráða og mikilsmetna efri málstofu, þess vegna verði að reisa aðrar skorður við því, að þingið í bráðræði álykti eitthvað, sem sé skaðsamlegt almenningsheillum. Slíkar skorður telur stjórnin vera í þingsetu hinna fastákveðnu embættismanna og í fyrirmælum um fasta fjárhagsáætlun. Ennfremur gerði stjórnin tillögu um, að stjórnarfrv. skuli leggja fyrir þriðju umr. eins og stjórnin orði það, eftir því sem henni þyki best henta

eftir málaloknn við aðra umræðu, og við lok þriðju umr. skuli aðeins gengið til atkvæða um, hvort frv. skuli samþykkt eða felt í heild. Þingmanna frv. á að leggja fyrir til þriðju umr. eins og það var samþykkt við aðra umr., með þeim breytingartill., sem annað hvort eru bornar upp af hendi stjórnarinnar eða 10 þingmönnum.

Það var einkanlega til þess að losna við þetta ákvæði, að Alþingi 1867 samþykkti, að skifta skyldi þinginu í deildir. Samþykkt þess var sú, að á Alþingi eigi sæti 36 þingmenn, 30 þjóðkjörnir og 6 konungskjörnir embættismenn. Allir hinir konung-kjörnu þingmenn skulu sitja í efri deild, og þeim til viðbótar 6 þingmenn, sem Alþingi kys úr hópi hinna þjóðkjörnu með óbundnum kosningum fyrir allt kjörtímabilið í fyrsta sinn, en það kemur saman eftir nýjar kosningar. Deildirnar eiga yfirleitt að vera jafnrétttháar, en þó á leggja aukafjárhagsáætlunina fyrst fyrir neðri deild, föst fjárhagsáætlun skyldi haldast eins og í stj.frv. var lagt til. Ef önnur deildin samþykkir frv. gengur það til hinnar, og ef þeim kemur ekki saman um breytingar, er síðari deildin gerir á frv., sameina báðar deildirnar sig í eina málstofu, og leiðir Alþingi málið þá til lykta við eina umræðu og þarf þá $2/3$ meirihluta til samþykktar málsins.

Vegna annarra breytinga Alþingis á stj.skpl.-frv. 1867 hlaut það ekki staðfestingu konungs, þ.e. samþykki dönsku stjórnarinnar. Hún lagði því nýtt frv. fyrir Alþingi 1869. Það frv. þótti að ýmsu leyti ófrjálslegra

en frv. 1867 og gekk enn eigi saman milli Alþingis og stjórnarinnar. Stjórnin tók hinsvegar tillögur Alþingis 1867 um deildaskiftingu þingsins óbreyttar að öllu því, sem máli skifti, upp í frv. sitt 1869. ~~er~~ var það því eftirtektarverðara sem konungsfulltrúi hafði andmælt þeim á þingi 1867, ~~og~~ samþykkti þingið 1869 ^{þessa skipan} ~~þar~~ enn að nýju. Slíkt hið sama var ^{va} ~~er~~ gert á þinginu 1871, þá að málið í heild strandaði þá sem fyrr.

Fyrir þing 1873 lagði stjórnin ekkert frv. til stjórnskipunarlaga en Alþingi samþykkti þá sitt eigið frv. Samkvæmt því eiga allir þingmenn að vera þjóðkjörnir. Konung-kjörið er sem sé alveg afnumið, ~~er~~ deildaskiftingu ^{er} að öðru leyti haldið óbreyttri frá fyrri frumvörpum, þó svo, að nú á að kjósa alla tólf þingmenn efri deildar úr hópi hinna 36 þjóðkjörnu þingmanna, en engan má kjósa til efri deildar yngri en 40 ára, þar sem almennur kjörgengisaldur var 30 ár. III

Þófinu um setningu stjórnskipunarlaga fyrir Ísland lauk ~~er~~ með því, að hinn 5. janúar 1874 gaf konungur út stjórnarskrá um hin sérstaklegu málefni Íslands. Var þar stuðst við varatillögur Alþingis 1873 um slíka málsmeðferð og byggt á dönskum lögum frá 2. janúar 1871 um hina stjórnarlega stöðu Íslands í ríkinu, þar sem slegið er föstum hinum danska skilningi, að Ísland væri óaðskiljanlegur hluti Danaveldis, en þann skilning vildi Alþingi ^{þá} aldrei viðurkenna. |

Samkvæmt 14.gr. stjórnarskrárinnar frá 1874 eiga sæti á Alþingi 30 þjóðkjörnir þingmenn og 6 alþingismenn, sem konungur kveður til þingsetu. Kjörtímabil